

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakati iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxonov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasrova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

AVTOMOBIL TRANSPORTI KORXONALARIDA AMORTIZATSIYA XARAJATLARI VA UNING HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

G'aniyev Ilxomjon Shokiraliyevich
Farg'ona politexnika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada avtomobil transporti xizmatlarini mamlakatimiz iqtisodiyotidagi o'rni va roli, avtomobil transporti korxonalarida asosiy vositalar va ularning ahamiyati, asosiy vositalar amortizatsiyasi, amortizatsiya xarajatlarini ko'rsatilgan xizmatlar tannarxiga ta'siri, amortizatsiya xarajatlarini hisobini tashkil qilish, elektrobus akkumulyatorlarini identifikatsiyalash, tekinga olingan, davlat subsidiyalari, grantlar va davlat yordami hisobiga olingan transporti vositalari kirimi va ularning amortizatsiyasi hisobi yoritilgan.

Kalit so'zlar: avtomobil transporti, asosiy vositalar, xarajatlar, tannarx, amortizatsiya, hisobi.

Abstract: In the article, the place and role of road transport services in the economy of our country, fixed assets and their importance in road transport enterprises, depreciation of fixed assets, the impact of depreciation costs on the cost of the specified services, organization of the calculation of depreciation costs, identification of electric bus batteries, obtained for free, state the income of transport vehicles received at the expense of subsidies, grants and state aid and their depreciation calculation is explained.

Key words: automobile transport, fixed assets, costs, cost, depreciation, accounting.

Аннотация: В статье рассматриваются место и роль автотранспортных услуг в экономике нашей страны, основные средства и их значение на предприятиях автотранспорта, Амортизация основных средств, влияние амортизационных расходов на себестоимость оказанных услуг, организация учета амортизационных расходов, идентификация аккумуляторов электробусов, поступление и амортизация транспортных средств, полученных безвозмездно, за счет государственных субсидий, грантов и государственной помощи счет освещен.

Ключевые слова: автомобильный транспорт, основные средства, затраты, себестоимость, амортизация, бухгалтерский учет.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishi, ishlab chiqarish faoliyatini bir maromda uzluksiz davom ettirish, savdo faoliyatidagi tovarlarni o'z vaqtida va to'liq manziliga yetkazish ko'p jihatdan transport xizmati va uning sifatiga bog'liq. Respublikamizning geografik o'rni, tabiiy-iqlimiy sharoiti, uni dunyoning boshqa mamlakatlari bilan bog'lovchi daryo va dengiz yo'llarining yo'qligi, shuningdek, boshqa obyektiv va subyektiv sharoitlar sababli mamlakatimiz transport tarmog'ida avtomobil transporti o'ziga xos o'rin egallaydi. Transport xizmatlarining eng katta ulushi avtomobil transportida yuk va yo'lovchilarni tashish bo'yicha xizmatlarga to'g'ri keladi. Bugungi raqobat muhiti sharoitida avtomobil transporti korxonalari xarajatlari, jumladan, asosiy vositalar amortizatsiya xarajatlari hisobini to'g'ri tashkil qilinishi va yo'lga qo'yilishi muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Asosiy vositalar xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini amalga oshirish uchun muhim vosita bo'lib, ular o'zining iqtisodiy tabiatiga ko'ra mahsulot ishlab chiqarish, ishlar bajarish yoki xizmat ko'rsatish hamda ma'muriy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy vazifalarni amalga oshirish maqsadida korxonalar faoliyatida uzoq vaqt davomida foydalaniladigan mehnat qurollaridir.

N. N. Ilishevaning ilmiy adabiyotlarida asosiy vositalarga “Asosiy vositalar-bu ishlab chiqarish jarayonida uzoq vaqt davomida o‘z shaklini o‘zgartirmagan holda ishlaydigan va amortizatsiya to‘lovlari orqali o‘z qiymatini asta-sekin ishlab chiqarish tannarxiga o‘tkazadigan mehnat vositalaridir. Buxgalteriya hisobida asosiy vositalar tashkilotlar tomonidan uzoq vaqt (12 oydan ortiq) ishlab chiqarish tsiklida, ishlarni bajarishda yoki xizmatlar ko‘rsatishda, shuningdek boshqaruv faoliyatini amalga oshirish maqsadida foydalaniladigan mulkning bir qismi sifatida tan olinadi” deb ta’rif beriladi [1; 156 b].

Asosiy vositalar xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Z. N. Qurbonovni fikricha raqobatlashgan bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatimiz iqtisodiyotining rivojlanishida, undagi mehnat vositalarining takomillashishiga, rivojlanish va ulardan samarali foydalanish darajasiga bevosita bog‘liqdir. Barcha ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirishda mehnat vositalari asosiy rolni o‘ynaydi. Buxgalteriya hisobida mehnat vositalari asosiy vositalar deb yuritiladi [2; 752 b].

Professor I. Ismanov o‘zining ilmiy adabiyotlarida asosiy vositalar hisobini tashkil qilishda quyidagi omillarni hisobga olish zarurligini ta’kidlab o‘tadi: asosiy vositalarni turkumlarga ajratish; asosiy vositalarni baholash tamoyillarini belgilash; asosiy vositalarni hisobga olish birligini aniqlash; asosiy vositalar harakatini birlamchi hujjatlar bilan o‘z vaqtida va to‘g‘ri rasmiylashtirishni amalga oshirish va brshqalar [3, 14 b].

Korxonalarda, jumladan avtomobil transporti korxonalarida ham mahsulot (ish, xizmatlar) tannarxida asosiy vositalar amortizatsiyasi summasi sezilarli salmoqni tashkil etadi. Shu sababli hisob siyosatida belgilangan usullar va me‘yorlar asosida asosiy vositalarga amortizatsiya summasini to‘g‘ri hisoblash va hisobda to‘g‘ri aks ettirish muhim hisoblanadi.

Amortizatsiya obyekti to‘g‘risida Y. A. Babayevni fikricha “Amortizatsiya obyektlari tashkilotda mulk huquqi, xo‘jalik boshqaruvi, operativ boshqaruv (shu jumladan ijaraga olingan asosiy vositalar, bepul foydalanish uchun olingan asosiy vositalar) bo‘yicha joylashgan asosiy vositalar hisoblanadi” [4; 156 b].

N. N. Kireenkoning ilmiy adabiyotlarida amortizatsiyaga quyidagicha ta’rif berilgan: “Amortizatsiya-bu asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar qiymatini tadbirkorlik faoliyati davomida ulardan foydalangan holda ishlab chiqarilgan (ko‘rsatilgan) tovarlar, ishlar va xizmatlar qiymatiga o‘tkazish jarayonidir. Tashkilotning buxgalteriya hisobida ko‘rsatilgan asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar (balansdan tashqari hisobvaraqlarda ko‘rsatilgan obyektlar bundan mustasno) amortizatsiya obyektlari hisoblanadi” [5; 189 b].

Y. A. Babayevning fikricha foydalanish jarayonida va vaqt ta’siri ostida asosiy vositalar eskiradi, ya’ni ular asl texnik imkoniyatlari va xususiyatlarini yo‘qotadilar. SHu munosabat bilan ularning boshlang‘ich qiymati ham o‘zgaradi. Asosiy vositalar qiymati amortizatsiya ko‘rinishida ishlab chiqarilgan mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) tannarxiga kiritish yo‘li bilan qoplanadi [6; 162 b].

Asosiy vositalarning qiymati amortizatsiya bilan to‘lanadi. N. A. Litnevaning ilmiy adabiyotlarida amortizatsiya to‘g‘risida o‘z fikrlarini bildirib o‘tgan: “Amortizatsiya – bu obyekt qiymatini uning ishtirokida yaratilgan mahsulotlarga (bajarilgan ishlar, ko‘rsatilgan xizmatlar) o‘tkazish va oddiy takror ishlab chiqarish manbasini yaratishning iqtisodiy mexanizmi. Amortizatsiya tashkilotda joylashgan asosiy vositalarga mulk huquqi, xo‘jalik boshqaruvi, operativ boshqaruv huquqidan qat’iy nazar hisoblanadi, ularning alohida turlari bundan mustasno. Ijaraga olingan asosiy vositalarga kapital qo‘yilmalar ham amortizatsiya qilinadi” [7; 95 b].

I. V. Gomanni fikricha asosiy vositalarning boshlang‘ich qiymati vaqt o‘tishi bilan ularning jismoniy va ma’naviy eskirishi tufayli kamayadi. Amortizatsiya asosiy vositalar tannarxini tayyor mahsulotlar, ishlar va xizmatlarga bosqichma-bosqich o‘tkazish jarayoni sifatida amortizatsiya to‘lovlari ko‘rinishidagi obyektlarni almashtirish yoki tiklash uchun tashkilotlarning pul tushumlarida mablag‘larni to‘plash imkonini beradi [8, 9 b].

Barcha xo‘jalik yurituvchi subyektlarda asosiy vositalar hisobi va ularga amortizatsiya hisoblash tartibi O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining 5-sonli “Asosiy vositalar” milliy standarti (O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2004-yil 20-yanvarda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami 1299) bilan tartibga solinadi.

Mazkur standartning maqsadi mulk, xo‘jalik yuritish yoki tezkor boshqaruv huquqlari asosida xo‘jalik yurituvchi subyektga tegishli bo‘lgan asosiy vositalar hisobi uslubiyotini aniqlash hisoblanadi.

Moddiy aktivlarni asosiy vositalar tarkibiga kiritishda ularning foydali xizmat muddatini belgilash muhim rol o‘ynaydi. Professor K. B. Urazovni fikricha foydali xizmat muddati, deganda asosiy vosita larning korxona tomonidan belgilangan foydalanish muddati tushuniladi. Bu muddat yillar yoki oylarda ifodalanib, uning foydali iligi ishlab chiqarilgan mahsulot (bajarilgan ish, xizmat) hajmi bilan o‘lchanadi. Foydali xizmat muddati davomida asosiy vositalar o‘zlarining qiymatini to‘liq qoplashlari va korxonaga qo‘shimcha daromad keltirishlari lozim [9, 12 b].

Asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblashda tugatish qiymatini hisobga olish belgilab qo‘yilgan. M. B. Kalonovni ilmiy izlanishlari natijalariga ko‘ra tugatish qiymati to‘g‘risida quyidagi fikrlarni bildirgan. Biz tomonimizdan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, aksariyat avtomobi transporti korxonalarida asosiy vositalarga tugatish qiymati belgilanmagan. Asosiy vositalarning boshlang‘ich qiymati asosida amortizatsiya hisoblangan [10; 93 b].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Avtomobil transporti korxonalari asosiy vositalari va ularning amortizatsiyasi xarajatlari, ularning buxgalteriya hisobida hisobga olishga oid amaldagi me'yoriy hujjatlarni, mazkur yo'nalishda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarni o'rganish, amortizatsiya xarajatlarini tahlil qilish, aniqlashtirish, taqqoslash, mantiqiy fikrlash, muqobilini tanlash, ma'lumotlarni guruhlash, analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Hozirgi kunda dunyo avtomobilsozlik sohasi jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda, natijada, avtomobillarni yoqiligi'siz, atrof-muhitga zararli chiqindilarni chiqarishdan holi bo'lgan elektr energiya bilan harakatlanadigan avtomobillar yaratildi va ularga bo'lgan talab kundan kunga ortib bormoqda.

Jumladan, bizning mamlakatimizda ham yo'lovchilarni tashishda elektrobuslardan foydalanish yo'lga qo'yilgan, kelajakda yo'lovchi va yuklarni tashishda elektr energiya bilan harakatlanadigan transport vositalari barcha yo'nalishlarni to'liq qamrab olishi tabiiy.

Elektrobuslar qiymatini katta qismini ularning akkumulyatorlari qiymati tashkil etganligi sababli, elektrobus akkumulyatorlarini identifikatsiyalash, ya'ni elektrobus va uning akkumulyatorlari hisobini alohida-alohida olib borish. Akkumulyatorlar almashtirilganda uning qiymatini amortizatsiya ko'rinishida xarajatlarga kiritish tartibini joriy etish.

Natijada xizmat muddati tugallangandan so'ng almashtiriladigan akkumulyatorlar qiymati birdaniga xarajatlari hisobiga hisobdan chiqarilmasdan, amortizatsiya ko'rinishida xarajatlarga hisobdan chiqariladi, bu esa xizmatlar tannarxini pasaytirib muvofiqlik tamoyilini taminlaydi.

Bugungi kunda "Toshshahartransxizmat" aksiyadorlik jamiyati tassarufidagi avtobus saroylari elektrobus xizmatlaridan foydalanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 16-fevraldagi "Jamoat transporti tizimini isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-59-sonli qaroriga asosan Toshkent shahri jamoat transporti uchun 300 ta 12 metrli elektrobuslar xarid qilish nazarda tutilgan. Bundan ko'rinib turibdiki elektr energiya bilan harakatlanadigan, ekogoliyaga zararli chiqindilarsiz bo'lgan elektrobuslarga talab ortmoqdi.

Elektrobuslarni asosiy harakatlantiruvchi qismi (agregati) akkumulyatorlar hisoblanadi. Hozirgi kunda 1 dona elektrobusni qiymati uning katta-kichikligi va yo'lovchilarni tashish quvvatiga muvofiq 3 000 000,0–3 500 000,0 ming so'mni tashkil qiladi. Shundan, akkumulyatorlar qiymati o'rtacha 550 000,0–1 200 000,0 ming so'mni tashkil qiladi.

Elektrobuslar aksiyadorlik jamiyati balansiga kirim qilingandan so'ng amaldagi me'yoriy hujjatlarga asosan amortizatsiya hisoblanadi. Amortizatsiyalanadigan qiymat 3 000 000,0–3 500 000,0 so'mni tashkil qiladi va korxonaning hisob siyosatida belgilagan usullar yordamida amortizatsiya hisoblanadi va xarajatga olib boriladi. Elektrobuslar akkumulyatorlarining foydali foydalanish muddari 5 yildan 6 yilgacha qilib belgilangan¹.

Elektrobuslar akkumulyatorsiz o'zining ahamiyatini yo'qotadi. Elektrobusdan foydalanish muddati 15 yil va undan ortiq muddatni tashkil qiladi. Demak, elektrobusni foydali foydalanish davomida ikki va undan ortiq marta akkumulyatorlarini almashtirishga to'g'ri keladi. Natijada akkumulyatorlar qiymati to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarga olib boriladi va mazkur davrda xarajatlarni ko'payishiga olib keladi hamda korxonaning moliyaviy natijasiga o'z ta'sir ko'rsatadi.

Biz elektrobuslarni kirim qilishda, elektrobuslar va ularning akkumulyatorlarini alohida-alohida hisobini yuritishni taklif qildik.

Elektrobuslar akkumulyatorlari hisobini alohida yuritish, ularga amortizatsiya ajratmalarini alohida hisoblash, ishga yaroqsiz holga kelgan akkumulyatorni almashtirish bilan bog'liq xarajatlarni birdaniga hisobdan chiqarilmasdan, akkumulyator va uni almashtirish bilan bog'liq xarajatlarni amortizatsiya ko'rinishida akkumulyatorni foydali foydalanish muddati davomida bir maromda hisobdan chiqarish tartibi taklif etildi.

Aytaylik, bir dona elektrobusni akkumulyatori yangisiga almashtirildi, akkumulyatorining qiymati va o'rnatish xarajatlari o'rtacha 900 000,0 ming so'mni, xizmat muddati 5 yilni tashkil qiladi deylik, demak, akkumulyator almashtirilgan oyda 900 000,0 ming korxonaning xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xarajatlarga olib boriladi. Taklif etilayotgan hisob bo'yicha agarda amortizatsiya Soliq kodeksida belgilangan me'yorlar bo'yicha hisoblansa (20%) bu summa yiliga 180 000,0 ming so'mni, oyiga 15 000,0 ming so'mni tashkil qiladi. Natijada amortizatsiya xarajatlari korxonaning hisobot yilidagi moliyaviy natijasiga jiddiy ta'sir qilmaydi.

Biz Elektrobusni amaldagi va taklif qilinayotgan hisobga olish tartiblarini ko'rib chiqamiz. Elektrobus akkumulyatori uchun 0160- "Transport vositalari" sintetik schyotida 0169- "Elektrobus akkumulyatori" analitik schyoti va 0260- "Transport vositalarining eskirishi" sintetik schyotiga 0269- "Elektrobus akkumulyatorini eskirishi" analitik schyotlari ochiladi.

¹ <https://autoreview.ru/articles/gruzoviki-i-avtobusy/batarei-elektrobusov-ecitaro-ispol-zuyut-dlya-tramvaev>

Korxona balansiga elektrobus kirim qilindi, uning sotib olish va olib kelish xarajatlari 3 000 000,0 ming so'mni, shundan, akkumulyator qiymat 900 000,0 ming so'mni tashkil qiladi. Elektrobusga amortizatsiya Soliq kodeksida belgilangan me'yorlar bo'yicha hisoblandi. Elektrobusni akkumulyatori xizmat muddati tugallanganligi sababli yangi akkumulyatorga almashtirildi, uning qiymati 1 000 000 so'mni tashkil etdi. Elektrobus va uning akkumulyatorini hisobga olish va ularga amortizatsiya hisoblash jarayonini amaldagi va taklif etilayotgan tartibi quyidagi 1-jadvalda berilgan.

1-jadval: Elektrobus va uning akkumulyatori hisobini amaldagi va taklif etilayotgan tartibi

№	Jarayonlar mazmuni	Summa	Amaldagi tartib		Tavsiya etilayotgan taklif	
			Debet	Kredit	Debet	Kredit
1	Elektrobus balansga kirim qilinganda.	3 000 000 000	0160	0820		
	Elektrobus uchun amortizatsiya hisoblanganda.	3 000 000 000	2010	0260		
	Elektrobusga yangi akkumulyator o'rnatilganda	900 000 000	2010	1040		
2	Elektrobus balansga kirim qilinganda. 2 100 000 000 (3 000 000 000– 9 00 000 000) so'm.	2 100 000 000			0160	0820
	Elektrobus akkumulyatori qiymati kirim qilindi	900 000 000			0160 (0169)	0820
	Elektrobus uchun amortizatsiya hisoblandi.	2 100 000 000			2010	0260
	Elektrobus akkumulyatori uchun amortizatsiya hisoblandi.	900 000 000			2010	0260 (0269)
3	Elektrobusga yangi akkumulyator o'rnatilganda	900 000 000			0160 (0169)	1040 6010
	Yangi o'rnatilgan akkumulyatorga birinchi yil uchun amortizatsiya hisoblandi. Amortizatsiya me'yori 20 foiz.	180 000 000			2010	0260 (0269)

Mazkur hisobga olish tartibini joriy qilinishi, korxona xarajatlarini to'g'ri yuritilishiga va ko'rsatilgan xizmatlar tannarxini to'g'ri aniqlanishiga hamda moliyaviy natijalar shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Yo'lovchi tashuv korxonalari tomonidan yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan transport vositalari korxonalar tomonidan o'z mablag'lari hisobiga va bank kreditlari hisobiga sotib olinishi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida byudjet mablag'lari hisobiga (tekinga) kirim qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 304-"Soliq solishda hisobga olinmaydigan daromadlar" moddasining 8-bandida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida, shuningdek O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq tekinga olingan mol-mulk va xizmatlar foyda solig'ini hisoblashda daromad hisobga olinmasligi belgilab qo'yilgan.

Lekin, Soliq kodeksini 306-"Amortizatsiya xarajatlari" moddasida Soliq kodeksi 304-moddasining 8, 9, 14 va 15-bandlariga muvofiq kelib tushgan mablag'lar hisobidan olingan yoki sotib olingan (yaratilgan), shuningdek soliq va bojxona imtiyozlari berilishi natijasida bo'shagan mablag'lar hisobidan olingan yoki sotib olingan (yaratilgan) amortizatsiya qilinadigan aktiv (tegishli qismi bo'yicha) amortizatsiya hisoblanmasligi belgilab qo'yilgan.

Yo'lovchi tashuv korxonalari tassarufidagi bir dona yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan avtobus va elektrobuslar qiymati ham yuqorida qayd etganimizdek sezilarli darajada katta summani tashkil qiladi. Ularga amortizatsiya hisoblanmasa, korxonaning moliyaviy hisobotlarida transport vositalarining sof qiymatini aks ettirish tartibi buziladi. Amortizatsiya hisoblanmasa mazkur summa xarajatlar hisobiga hisobdan chiqariladi va foyda summasini kamaytirishga olib keladi hamda foyda solig'nini hisoblashda tuzatish kiritilishiga olib keladi.

Mazkur muammoni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida byudjet mablag'lari hisobiga (tekinga) kirim qilingan transport vositalari va ular uchun hisoblangan amortizatsiya summalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi bo'yicha tavsiyalar 2-jadvalda berildi.

2-jadval: Tekinga kirim qilingan transport vositalari va ular uchun hisoblangan amortizatsiya summalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi

№	Jarayonlar mazmuni	Summa	Buxgalteriya yozuvlari	
			Debet	Kredit
1	Transport vositalari balansga kirim qilinganda	3 000 000 000	0160	8530
2	Foydalanilgan birinchi oy uchun amortizatsiya hisoblanganda $3\,000\,000\,000 \times 20 / 100 = 600\,000\,000$ so'm $600\,000\,000 / 12 = 50\,000\,000$ so'm bir oy uchun	50 000 000	8530	0260
2	Foydalanilgan ikkinchi oy uchun amortizatsiya hisoblanganda, shu tartibda davom ettiriladi	50 000 000	8530	0260

Mazkur ilmiy taklifni amaliyotga joriy etilishi natijasida tekinga olingan transport vositalari uchun hisoblangan amortizatsiya summasi xarajatlar hisobiga hisobdan chiqarilmaydi hamda xizmatlar tannarxini pasayishiga va to'g'ri aniqlanishiga erishiladi.

Yo'lovchi tashuv korxonalariga asosiy vositalar, jumladan, transport vositalari ham subsidiyalar va grantlar hisobiga sotib olinishi mumkin. Subsidiyalar hisobi va uni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish tartibi O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining 10-sonli "Davlat subsidiyalarining hisobi va davlat yordami bo'yicha ko'rsatiladigan ma'lumotlar" milliy standarti (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1998-yil 3-dekabr, 562-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan) asosida amalga oshiriladi.

Mazkur standartga muvofiq Davlat subsidiyalari – xo'jalik yurituvchi subyektning operatsiya faoliyatiga taalluqli muayyan sharoitlarda xo'jalik yurituvchi subyektga resurslarni berish tarzida hukumat tomonidan beriladigan yordam hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrdagi 61-son buyrug'iga 10-ilova, 20-son "Davlat grantlari hisobi va davlat yordami to'g'risidagi ma'lumotlarni yoritib berish" Buxgalteriya hisobining xalqaro standartiga muvofiq aktivlarga oid davlat grantlari, jumladan haqqoniy qiymatdagi nomonetar grantlar, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda kechiktirilgan daromad sifatida yoki aktivning balans qiymatini aniqlashda grant qiymatini chegirish orqali aks ettirilishi lozim. Aktivlarga oid grantlarni (yoki grantlarning tegishli qismlarini) moliyaviy hisobotda taqdim etishning ikki usuli ham muqobil qabul qilinadi.

Birinchi usulga ko'ra, grant aktivning foydali xizmat muddati mobaynida tizimli asosda foyda yoki zarar tarkibida tan olinadigan kechiktirilgan daromad sifatida tan olinadi.

Ikkinchi usulga ko'ra, grant summasi aktivning balans qiymatini hisoblashda chegirib tashlanadi. Grant eskirish hisoblanadigan aktivning foydali xizmat muddati mobaynida foyda yoki zarar tarkibida eskirish xarajati kamayishi tarzida tan olinadi.

Avtomobil transporti korxonalarida maqsadli moliyalashtirishning (aktivlarga kiritilgan subsidiyalar va grantlar) byudjet mablag'lari hisobiga sotib olingan transport vositalari va ular uchun hisoblangan amortizatsiya summasini buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi bo'yicha tavsiyalar berildi va bu jarayonlarni buxgalteriya yozuvlarida aks ettirish tartib quyidagi misol asosida 3-jadvalda berildi.

Yo'lovchi tashuv xizmatini ko'rsatuvchi korxonaga qiymati 3 000 000,0 ming so'm bo'lgan transport vositasini subsidiya hisobiga sotib olish uchun mablag' ajratildi va sotib olindi. Korxona mazkur transport vositasiga Soliq kodeksiga muvofiq yillik 20 foiz stavkada amortizatsiya hisoblaydi 3-jadval.

3-jadval: Subsidiyalar va grantlar hisobiga sotib olingan transport vositalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi

№	Jarayonlar mazmuni	Summa	Buxgalteriya yozuvlari	
			Debet	Kredit
Kechiktirilgan daromad sifatida aks ettirish bo'yicha:				
1	Ajratilgan grant (subsidiya) lar haqida xabarnoma olinganda.	3 000 000 000	4890	8810, 8820
2	Grant summasidan moliyalashtiriladigan va byudjetda ko'zda tutilgan transport vositasining qabul qilinishi	3 000 000 000	0160	4890
3	Transport vositalariga eskirish hisoblendi 600 000 000 (3 000 000 000 x 20/100)	600 000 000	2010	0260
4	Hisoblangan eskirish summasi miqdorida daromad tan olinganda	600 000 000	8810, 8820	9390

Aktivning balans qiymatini aniqlashda grant qiymatini chegirish orqali aks ettirish bo'yicha. Agarda transport vositasi qiymati to'liq ajratilgan grant (subsidiya) lar hisobidan amalga oshirilsa

1	Ajratilgan grant (subsidiya) lar haqida xabarnoma olinganda	3 000 000 000	4890	8810, 8820
2	Grant summasidan moliyalashtiriladigan va byudjetda ko'zda tutilgan transport vositasining qabul qilinishi	3 000 000 000	0160	4890
3	Transport vositasining to'liq (dastlabki) qiymatiga	3 000 000 000	8810, 8820	0160

Mazkur ilmiy taklifni amaliyotga joriy etilishi natijasida subsidiya va grantlarlar hisobiga sotib olingan transport vositalari va boshqa aktivlarni buxgalteriya hisobida aks ettirish, daromad va xarajatlarni tan olish hamda moliyaviy hisobotlarda to'g'ri aks ettirish imkoniyati yaratiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Avtomobil transporti korxonalarida transport vositalari amortizatsiyasi va uni hisoblash tartibini takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosa va takliflarni beramiz:

Avtomobil transporti korxonalarida asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblashda asosiy vositalarni, jumladan, transport vositalarining tugatish qiymatini tahminiy me'yorini va hisoblash tartibini korxona hisob siyosatida aks ettirish hamda amortizatsiyalanadigan qiymatni aniqlashni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Elektrobuslar qiymatini katta qismini ularning akkumulyatorlari qiymati tashkil etganligi sababli, elektrobus akkumulyatorlarini identifikatsiyalash, ya'ni elektrobus va uning akkumulyatorlari hisobini alohida-alohida olib borish. Akkumulyatorlar almashtirilganda uning qiymatini amortizatsiya ko'rinishida xarajatlarga kiritish tartibini joriy etish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida byudjet mablag'lari hisobiga (tekinga) kirim qilingan transport vositalariga amortizatsiya hisoblanganda amortizatsiya summasini Debet 8530-"Tekinga olingan mulk" schyoti, Kredit 0260-"Transport vositalarining eskirishi" schyotlarida aks ettirish.

Avtomobil transporti korxonalarida maqsadli moliyalashtirishning (aktivlarga kiritilgan subsidiyalar va grantlar) byudjet mablag'lari hisobiga sotib olingan transport vositalari va ular uchun hisoblangan amortizatsiya summasini, kechiktirilgan daromad sifatida va aktivning balans qiymatini aniqlashda grant qiymatini chegirish orqali aks ettirish bo'yicha berilgan tavsiyalarni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Н. Н. Ильшева, Е. Р. Синянская, О. В. Савостина. Бухгалтерский учет: учебное пособие. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 156 с.
2. Z. N. Qurbonov, K. M. Misirov. Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Darslik. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2019. – 752 b.
3. И. Исманов, Н. Тошмаматов, С. Бузрукхонов. Молиявий ҳисоб ва ҳисобот. Дарслик. Тошкент. "Sano-standart"-2019 йил.
4. Ю. А. Бабаев, А. М. Петров. Бухгалтерский учет: учебник. Москва: Проспект, 2021. – 496 с.
5. Н. Н. Киреев, С. К. Матальская. Бухгалтерский и управленческий учет. Учебное пособие. Минск : БГАТУ, 2022. – Ч. 1. – 368 с
6. Ю. А. Бабаев, И. П. Комиссарова, В. А. Бородин. Бухгалтерский учет: Учебник для студентов вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 527 с
7. Н. А. Лытнева, Л. И. Малявкина, Т. В. Федорова. Бухгалтерский учет: Учебник. –М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2006.– 496 с.
8. И. В. Гоман, Е. С. Подборнова. Бухгалтерский учет, налогообложение и аудит предприятия. Учеб. пособие. Самара: Изд-во Самарского университета, 2018. – 80 с.
9. K. B. Urazov. Moliyaviy hisob va hisobot. O'quv qo'llanma. Toshkent "Innovatsion rivojlanish nashriyot – matbaa uyi" – 2020 yil.
10. M. B. Kalonov. Daromadlar va xarajatlarni hisobi hamda tahlili uslubiyoti. Monografiya. Toshkent: Akademnashr, 2019 y.–352 b.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

